

Prírodné Krásy Slovenska

Stromy

PRÍRODNÉ KRÁSY SLOVENSKA

Pavol Hanzel
Kliment Ondrejka

STROMY

Zostavili: Daniel Kollár a Kliment Ondrejka

Prírodné Krásky Slovenska

Stromy

1. vydanie, 2008

Autori textu: Pavol Hanzel, Kliment Ondrejka a Nadácia Ekopolis

Editor: Daniel Kollár

Zodpovedný redaktor: Kliment Ondrejka

Technický redaktor: Tibor Kollár

Jazyková úprava: Dagmar Repaská

© Fotografie: Peter Augustini, Peter Bauer, Pavol Hanzel, Peter W. Haas, Daniel Kollár, Martin Marenčin, Kliment Ondrejka a archív Nadácie Ekopolis

Mapy: Tibor Kollár

Dizajn a typografia: TIGEO

Tlač: AD TEAM, s. r. o., Trnava

Akéoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© DAJAMA, Ľubľanská 2, 831 02 Bratislava

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2008 ako svoju 164. publikáciu.

ISBN 978-80-89226-62-7

S FINANČNOU PODPOROU Z ENVIRONMENTÁLNEHO FONDU

ENVIRONMENTÁLNY FOND

Slovo editora

Milí čitatelia, vydavateľstvo DAJAMA začalo v nadväznosti na časopis Krásy Slovenska, ktorého je nakladateľom, tematicky spracovávať jednotlivé pozoruhodnosti Slovenska. V rámci svojej edície Prírodné Krásy Slovenska pripravuje tituly súvisiace s prírodným dedičstvom našej krajiny (prvý titul pod názvom Najkrajšie vrchy vyšiel v máji 2007, druhý titul Najvyššie vrchy v novembri 2007, tretí titul Kamene v apríli 2008) a súčasťou tejto novej edície je aj titul Stromy.

Slovensko je totiž v európskom kontexte stále nadpriemerne lesnatou krajinou a krajinou bohatou na množstvo stromov. Tie sú typickým znakom slovenskej krajiny a jednou z jej najvýznamnejších prírodných hodnôt. Ich početnosť a častý výskyt dodáva Slovensku prirodzené čaro a pôvab. Stromy sú vďaka prírodným podmienkam, ale aj starostlivosti viacerých ľudských generácií v krajine rozptýlené na najrozmanitejších miestach. Rastú ako neoddeliteľná súčasť poľnohospodárskej alebo lesnej krajiny, ale aj ako súčasť ľudských obydľí, historických záhrad či parkov. Z jednotlivých druhov stromov sú najpočetnejšie zastúpené lipy, duby, platany a gaštany, z ktorých mnohé sú veľmi staré a patria medzi pamätné a chránené stromy.

Viacere stromy sú symbolom jednotlivých lokalít Slovenska a patria aj k výletným cieľom. Z tohto dôvodu sme sa podujali vybrať tie, ktoré zaujmú predovšetkým z vizuálno-

-estetického hľadiska a majú zaujímavé parametre. Nevybrali sme však len chránené stromy, ale aj stromy, ktoré v posledných rokoch zaujali ľudí na Slovensku natoľko, že sa stali finalistami súťaže o Strom roka. Myslíme si totiž, že strom nemusí mať štatút chráneného stromu, aby zaujal človeka alebo aby mu poskytol to, čo človek v prírode hľadá. Dokonca viaceré ďalšie stromy na Slovensku by mali byť vážnymi aspirantmi na tento štatút a mala by sa prehodnotiť metodika výberu, šandardizácie a ochrany stromov. Radi by sme touto publikáciou vyvolali aj diskusiu na túto tému a budeme vďační za všetky ohlasy.

Publikácia Stromy je knižkou o pokladoch prírodného fondu, ktorý máme ukrytý v slovenských stromoch a je určená nielen ochrancom a milovníkom prírody, ale aj širokej verejnosti. Poukazuje na prírodné hodnoty, ktoré v sebe ukrývajú lokality s chránenými i nechránenými stromami a dúfa, že ich propagáciou prispeje k zlepšeniu povedomia obyvateľstva v súvislosti s ich ochranou a regeneráciou.

Vyberte sa preto spolu s nami na putovanie Slovenskom a navštívte jeho lokality s najkrajšími stromami. Načerpajte tak energiu, ktorej majú stromy na rozdávanie. Vnímajte ich krásu, počúvajte, čo si ticho šepkajú a svoje pocity odovzdávajte ďalej. Nám zostáva len veriť, že vás ponúkaným výberom stromov oslovíme a zaujmeme. K tomu vám prajeme veľa príjemných chvíľ strávených v ich blízkosti.

Úvod

Strom odjakživa fascinoval človeka svojou mohutnosťou, dlhovekosťou, krásou i užitočnosťou. Poskytoval mu potravu, liečivá, drevo na oheň, materiál na najrozmanitejšie nástroje, zbrane, predmety, hračky, ozdoby, stavebný materiál na obydlia a plavidlá, úkryt pred nepriateľom či nepohodou. Drevo stromu ho obrazne i doslovne sprevádzalo a dodnes sprevádza od kolísky po hrob. Stromy spojené do spoločenstva lesa svojou jedinečnou schopnosťou produkovať kyslík tvoria zelené pľúca Zeme a sú tak zárukou života na planéte. Strom je nemým svedkom minulosti, pamäťou generácií a posolstvom do budúcnosti pre tých, čo prídu po nás. Strom je objektom vedcov najrozmanitejších odborov – biológov,

dendrológov, geografov, archeológov, historikov, poľnohospodárov, lesohospodárov, ale tiež umelcov – básnikov, maliarov, fotografov. Dokážu zaujať svojím mohutným vzrastom, starobylosťou, nezvyčajným tvarom kmeňa, pestrosťou farieb kvetov alebo listov. Strom ako súčasť krajiny je i predmetom ochrany, úcty a pamäti národa. Niektoré národy sveta majú strom v štátnom znaku alebo na štátnej vlajke, mnohé mestá a dediny vo svojom erbe. Dôkazom je napríklad céder na zástave Libanonu či javor na zástave Kanady. Tie zo stromov, ktoré ľudia považujú za najvýznamnejšie, najkrajšie či najhodnotnejšie, získavajú štatút chránených či pamätných stromov so zvýšeným stupňom ochrany.

▼ *Hruška v Želovciach*

Jazykom vedy je strom drevina so zdrevnatenou stonkou, v dolnej časti nerozkonárenou (kmeň), ktorá prechádza do rozkonárenej koruny. Je to viacročná rastlina, ktorá sa každý rok predlžuje a prirastá do hrúbky. Stromy rozdeľujeme na listnaté a ihličnaté. Listnaté sú charakteristické aj tým, že vždy na jeseň zhadzujú lístie. Aj ihličnaté stromy si vymieňajú ihličie. Deje sa to však na rozdiel od listnatých stromov postupne a hneď im aj ihličie dorastie. Napríklad smreký najviac opadávajú v máji, borovice v septembri.

Všade, kam sa v našej krajine pozrieme, vidíme stromy. Sú takmer na každom kroku, mávajú na nás popri cestách, rastú v parkoch a v lesoch. Väčšina ľudí im neprikladá veľký význam a niekedy sa k nim aj tak správajú. Nevadí im, keď sa odstráni nejaký strom, ktorý im bráni v ich zámere. Väčšinou si pomyslia: veď je to len nehybne stojaca vec, ktorá prekáža alebo tieni. Nie je vôbec ťažké v priebehu niekoľkých desiatok sekúnd za revu mo-

torovej píly vyrezať strom, ktorý sa s rachotom lámajúcich sa konárov zrúti na zem. Je až neuveriteľné, ako rýchlo a ľahko sa dá zničiť to, čo vznikalo stáročia a pretrvalo veky. Len málokto si uvedomí, že aj strom je živý a dynamicky sa vyvíjajúci organizmus, ktorý žije mnohé desiatky rokov, stáročí, ba až tisícročí. Stromy sú ako ľudia, ani jeden nie je navlas rovnaký ako ten druhý. Každý strom prešiel rovnakým vývojom ako človek, len v iných časových dimenziách. Tak ako sa narodí človek, tak aj strom vyklíči zo semienka, potom prichádza jeho mladosť, dospelosť, staroba a napokon, ako aj u ľudí, smrť. Staré stromy sú živými pamätníkmi dávnych čias a môžu nám poskytnúť veľa dôležitých údajov, napríklad o klimatických pomeroch, ktoré panovali v istých obdobiach, či sa periodicky opakovali suché roky s vlhkými a podobne. Je potrebné si uvedomiť význam stromov a venovať im zvýšenú pozornosť, starostlivosť a chrániť ich, aby sa zachovali aj pre budúce generácie.

▼ *Dub v Kremnici*

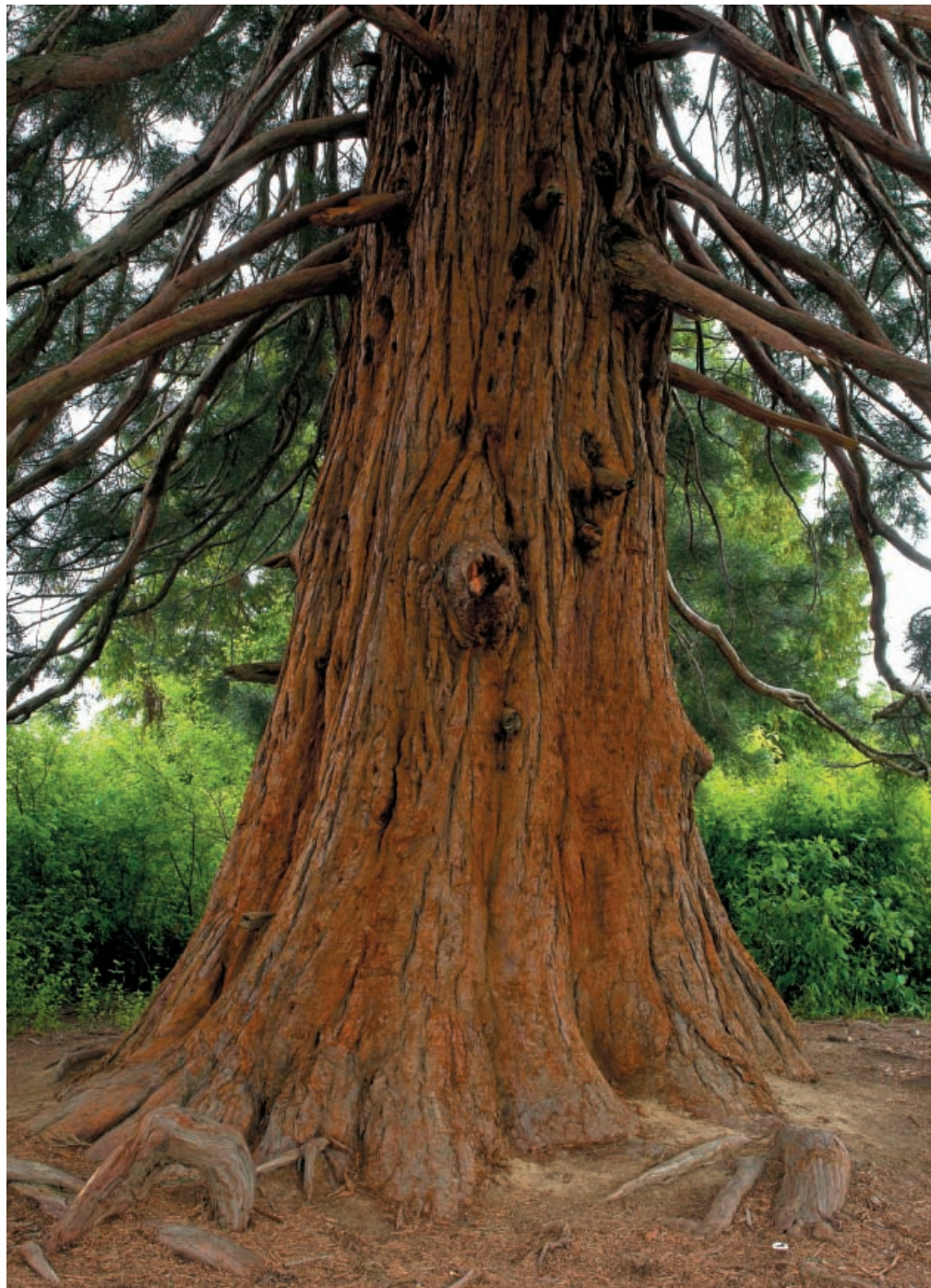

Stromy v histórii a mytológii

Človek vzišiel z prírody, ktorá mu bola všetkým. Už ako zberač plodov, lovec, prvý poľnohospodár či chovateľ bol na prírode bytostne závislý. Človek cítil jej nekonečnú moc a mal ju v patričnej úcte. Najmä les a strom

boli preňho jednak domovom, ale aj chrámom či katedrálou v dnešnom slova zmysle. Staroveké národy mali stromy až v náboženskej úcte. Mnohé stromy boli predmetom kultov, lesíky a háje boli jednými z prvých svätýň.

▼ *Sekvoja v Horňanoch*

Už mezopotámski Sumeri uctievali kozmický strom Hulupu zasvätený bohyni Ištar, ktorá, ako sa píše v epose o Gilgamešovi, tento strom zasadila a starala sa oň vlastnými rukami. Vari najznámejší mytologický obraz stromu je biblický strom poznania dobra a zla, ktorý rástol v raji. Kananejci uctievali sväté háje, v ktorých prýštili sväté pramene. Pre budhistov je posvätný figovník, pod ktorým princ Gautama nadobudol osvetlenie a stal sa Budhom. Židia mali v úcte duby, palmy, tamarisky. V Babylone uctievali palmy, olivy, vínnu révu, v Perzii a u aramejsko-kananejských kmeňov bol posvätný cyprus. V starovekom Egypte bola za strom života považované palma, v antickom svete posvätná jablňoň so zlatými jablkami v háji Hesperidiiek, pre Keltov jablňoň rastúca na pláni blaženosti, pre Židov strom života v raji, ktorý mal dvanásť druhov ovocia a plodil ich každý mesiac. Strom stromov v Škandinávii bol vždyzelený jaseň Yggdrasil, Egyptania uctievali vrbu Heliopolis, v ktorej hniezdil posvätný vták, pravzor bájneho Fénixa. V kresťanskej a hebrejskej tradícii je oliva symbolom mieru. Spájanie olivy so symbolom cudnosti sa vyskytol už v tradíciách Grékov. Gaštan jedlý bol symbolom starostlivosti a obozretnosti. Starí Rimania z gaštanovej múky na počesť matky Zeme piekli špeciálny chlieb. V antickom Grécku bol uctievaný svätý dub v Dodoni zasvätený Diovi, ktorého ševel lístia veštil osud. Kelti mali

v úcte dub Bagritas, symbol hromovládneho božstva, podobne pre Slovanov bol dub sídlo Perúna a pre Germánov sídlo Donara. Celkovo boli pre Keltov významné duby, jablone, tisy a buky, pre Germánov duby, jasene a hlohy, pre Slovanov duby, brezy, javory, jasene, vrby a najmä lipy, ktoré sa v čase obrodzenia stali národným symbolom. Germáni si začiatkom zimy vešali v domoch konáre cezmiňy ostroliste, pretože bola považovaná za nositeľku šťastia a mala za úlohu chrániť pred zlými duchmi. Z tohto zvyku vzišla aj neskoršia tradícia vianočného stromčeka. Japonci, Číňania a Kórejci považovali za posvätné ginko. Zdobil miesta okolo chrámov. Mnohé prírodné národy prisudzovali stromom dušu. Indiáni ju nazývali tieňom stromu a zotatie stromu sa považovalo za veľký zločin.

Stromy mali dôležité miesto aj v rôznych náboženstvách a mýtoch. Napríklad v gréckej mytológii je vysvetlený vznik jednotlivých stromov ako premena rôznych bytostí – na vavrín sa premenila lesná nymfa Dafné, aby bola chránená pred Apolónom. Faetón bol za trest bleskom zhodený do rieky a jeho sestry Eliády sa zo smútku premenili na osiky. Mnohým stromom boli prisudzované magické vlastnosti. V stredoveku bol napríklad orech v Benevente považovaný za miesto stretávania bosoriek. S mnohými stromami sa môžeme stretnúť v ľudovej slovesnosti, v rozprávkach, povestiach, piesňach, obradoch a poverách.

▼ *Devičianska oskoruša*

Pamätné, chránené a významné stromy

Stromy sú živými pamätníkmi prírody a často i dokumentmi významných historických udalostí, pamätníkmi, ktoré pripomínajú historické osobnosti. Majú hlavne biologickú, historickú, kultúrno-výchovnú a v neposlednom rade estetickú hodnotu. Z biologického hľadiska poskytujú dôkazový materiál o vlastnostiach jednotlivých druhov (vek, mohutnosť, odolnosť, plodnosť a podobne). Podľa rozmernosti a veku možno rozlíšiť veľmi dlhoveké stromy, dlhoveké, strednoveké a krátkoveké stromy. Veľmi dlhoveké žijú nad 700 rokov s priemerom kmeňov aj nad 4 m (tisy, duby, lipy). Dlhoveké stromy dosahujú maximálny vek v rozmedzí 300 až 700 rokov s priemerom kmeňov zriedkavo 3 m (jedľa, smrek, smrekovec, limba, buk, brest, javor, z introdukovaných gaštan jedlý, platan). Strednoveké stromy sa dožívajú maximálne 300 rokov (hrab, jaseň, topoľ, hruška, oskoruša, z introdukovaných agát, orech, moruša). Krátkoveké stromy – ich vek obyčajne neprekračuje 100 až 150 rokov (jeľša, jarabina vtáčia, brekyňa, mukyňa, breza, višňa turecká). Z historického hľadiska pamätné stromy dokumentujú významné udalosti (vojny, boje, povstania, revolúcie...), spojitosť s význam-

nou osobnosťou (spisovateľ, básnik, umelec, vedec, politik...), keď sa spravidla vysádzajú na ich počesť alebo súvisia s ich životom.

Na Slovensku je doteraz evidovaných vyše 600 pamätných stromov, z ktorých vyše polovica pripadá na domáce dreviny reprezentované 28 druhmi. Najviac je dubov a líp. Cudzo-krajné dreviny sú reprezentované 64 druhmi, najviac je gaštanov jedlých. Pamätné stromy môžu vyvolať rôzne emócie a city. Cit vlastenectva, hrdosti na svoj národ či kultúrno-estetický zážitok človeka. Stromy upevňujú vzťah k prírode, k zemi.

Stromy ako prírodné pamiatky

Najmä v posledných rokoch sa podmienky pre život vegetácie na Zemi výrazne zhoršili. Mnohé negatívne zmeny súvisia najmä s technickým rozvojom krajiny. Do vzduchu a vody unikajú nebezpečné splodiny. Zmeny vo výskyte rastlínstva súvisia tiež s meniacimi sa klimatickými podmienkami na Zemi. V mnohých krajinách v súvislosti s týmto zhoršením zanikajú vzácne druhy rastlín. Stromy sú jednou z najvýznamnejších zložiek vegetácie na Zemi, je preto nesmierne dôležité chrániť ich.

Chránené stromy

Ochrana prírody na našom území siaha do stredoveku. V roku 1769 vznikol Tereziánsky lesný poriadok „Porádek hor, aneb lesuw zachování“, ktorý priniesol revolučné zmeny v spôsobe obhospodarovania našich lesov, lebo podporoval opätovné zalesnenie vtedy odlesnených území.

V modernom spôsobe starostlivosti o prírodu sa ochrane starých stromov začala venovať väčšia pozornosť najmä v druhej polovici 20. storočia, kedy bolo u nás zaevidovaných najviac významných stromov. V októbri 1955 bol Slovenskou národnou radou prijatý zákon o štátnej ochrane prírody, podľa ktorého mohli byť významné stromy a ich skupiny vyhlásené za chránený prírodný výtvor alebo chránenú prírodnú pamiatku. Novelizovaný bol zákonom č.287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, podľa ktorého mohli byť kultúrne, vedecky, ekologicky, krajnotvorne alebo esteticky mimoriadne významné stromy alebo ich skupiny vrátane stromoradií vyhlásené za chránené. Rovnakú stratégiu ochrany významných stromov prijal aj nový zákon o ochrane prírody a krajiny. Chránené stromy sú prevažne staré stromy, čomu zodpovedá aj ich zdravotný stav.

▼ Lipa v Čičmanoch

▲ *Platan v Tovarnom*

Naviac na ne pôsobia stresové faktory životného prostredia, ktorých účinok je čoraz intenzívnejší, preto venovať stromom zvýšenú starostlivosť je len samozrejmosťou. Musí sa pri nej vychádzať z poznatkov viacerých vedných odborov.

V roku 1997 bola prijatá Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku a v roku 1998 sa začali práce na projekte Podpora trvalo udržateľného rozvoja v SR.

K 31. 12. 2006 bolo evidovaných na Slovensku 478 chránených stromov a ich skupín vrátane stromoradií. Predstavuje to 1 320 jednotlivých stromov zastúpených 70 druhmi domácich a cudzokrajných drevín.

Vedením štátneho zoznamu chránených stromov je od 1. 7. 2002 poverené Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

Niekoľko naj

Parametre, ktorými sú obvykle stromy charakterizované, sú obvod kmeňa vo výške 130 cm nad terénom, výška, šírka a tvar koruny, hmotnosť, kvalita dreva a podobne.

Výška

Najvyšším zmeraným stromom na Zemi bola duglaska tisolistá (*Pseudotsuga menziesii*) v Britskej Kolumbii, ktorá v roku 1902 dosahovala výšku 126,5 metra. Nasledoval eukalyptus (*Eucalyptus*) v Austrálii s výškou 114,3 metra a sekvoje s výškou 112,1 metra. V súčasnosti najvyšším listnáčom je horský jaseň (*Fraxinus montana*) v Tasmánii vysoký 99 m.

K najvyšším stromom na Slovensku patrí sekvojovec mamutí (*Sequoiadendron giganteum*) v parku v Cíferi s výškou 50 m, jedľa biela (*Abies alba*) v Hrdzavej doline pri obci Muráň s výškou 48 m, sekvojovec (*Sequoiadendron giganteum*) v parku v Dolnej Krupej s výškou 48 m.

Obvod kmeňa

Meranie obvodu je často ovplyvnené nepravidelnosťami kmeňa, rôznymi hrčami, rozvetvovaním sa tesne nad miestom merania,

prípadne zrastením viacerých kmeňov a podobne. K najväčším stromom na Zemi patrí tisovec (*Taxodium mucronatum*) s obvodom kmeňa 57,9 metra nazývaný Montezumov alebo El Gigante v Mexiku v meste Santa Maria del Tule, štát Oaxaca. Potom je to gaštan jedlý (*Castanea sativa*) s obvodom kmeňa 55 m nazývaný Castagno del Cento Cavalli, ktorý sa nachádza v Taliansku v meste Sant Alfio na ostrove Sicília a baobab (*Adansonia digitata*) s obvodom kmeňa 33,4 metra nazývaný Platland tree, ktorý rastie v Južnej Afrike pri meste Duiwelskloof v provincii Severný Transvaal.

K najväčším stromom na Slovensku patrí Bojnická lipa (*Tilia platyphyllos*) v areáli Bojnického zámku s obvodom kmeňa 11 m, Lipa u Belanských (*Tilia platyphyllos*) v Turej Lúke s obvodom kmeňa 10,15 metra a gaštan jedlý (*Castanea sativa*) v Častej s obvodom kmeňa 8,66 metra.

Vek

Je to najproblematickejšia a najťažšie zisriteľná veličina. Často býva najmä v staršej literatúre nadhodnocovaná. Napríklad väčšina starších líp je dutá a vek sa nedá počítať podľa

▼ Bojnická lipa kráľa Mateja

